

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

Тетяна АТРОЩЕНКО

**РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ
У СТУДЕНТСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ**

За роки незалежності України відчутно зросла тенденція розвитку культури міжнаціонального спілкування в цілісній системі формування громадянина країни, теоретико-методологічні засади якої відображені у “Концепції національного виховання” [1].

Однією з суттєвих ознак національного виховання є його відповідність потребам відродження України. Характерним є те, що національне виховання стосується як українців, так і представників інших народів, що проживають в Україні. Саме принцип етнізації виховного процесу і передбачає надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мов, культури, формування власної національної гідності.

В умовах розбудови державності України особливої ваги набувають проблеми виховання молоді, зокрема, проблема розвитку культури міжнаціонального спілкування в студентському середовищі. Безумовно, на процес міжнаціонального спілкування студентів впливає загальна постановка питань національної політики. Деформації, які мали місце в нашому суспільстві, особливо до здобуття Україною незалежності, елементарні порушення соціальної справедливості і в сучасний період відбиваються на національних відносинах. Дається взнаки демографічна ситуація, постає проблема зайнятості населення в різних регіонах держави, розбіжності в рівні свідомості людей, наявні прояви національної обмеженості, замкнутості, місництва, утриманських настроїв і т. ін. Наше суспільство ще не повсюдно готове до демократичних форм управління, міжнаціональної злагоди. Ці фактори не оминули і процес формування життєвої позиції студентства. Вони потребують уважного соціологічного і психолого-педагогічного вивчення з метою наукової розробки шляхів і засобів удосконалення виховної роботи з студентською молоддю. Бо ж не можна не рахуватися з тим, що руйнівні процеси в суспільстві, які були наявними до здобуття Україною суверенності, призводили до зневаги соціальних і духовних проблем різних націй у нашій країні. Дуже влучних висловлення з цього приводу відомого українського письменника Юрія Мушкетика: “Мабуть надто багато бер і берій отримали ми від старого соціального реактора, щоб почуватися здоровими духовно та й фізично, здатними на швидке оновлення” [2].

Тому виховання у молоді громадянської активності, самостійності мислення – одне із найважливіших принципів педагогіки вищої школи. У виховній роботі зі студентами дуже важливо враховувати всезростаючу увагу до інтересів різних націй і народностей України. У деякої частини молоді ще не сформоване розуміння прогресивних традицій, ментальності, національної гідності. Є невідкладна потреба чіткого розмежування національної самосвідомості і націонал-шовінізму.

Гуманістична педагогіка, розробляючи основи формування культури міжнаціонального спілкування, виходить з методологічних принципів історизму, культуровідповідності виховання, наукової вірогідності складних процесів становлення особистості – вільної, рівноправної, якій мають бути притаманні риси людяності, високі моральні ціннісні орієнтації.

Сучасний студент повинен мати широкий політичний кругозір, уміння аналізувати події міжнародного життя, розуміння правди історії, загальнолюдських цінностей.

Вивчення і аналіз роботи з виховання національної самосвідомості, розвитку культури міжнаціонального спілкування дає підстави стверджувати, що значна частина заходів у цьому напрямі здебільшого організовується не самими студентами, а їх проводять для студентів.

Студентський колектив у таких випадках наче ділиться на діючих осіб і слухачів або глядачів, котрі пасивно “освоюють” (або “не освоюють”) те, про що їм говорять, що їм показують. Таких пасивних слухачів немає там, де студент – це не лише об’єкт, а й суб’єкт виховання, де в колективній роботі всі стають діючими особами, відповідальними да себе і за загальну справу.

Виховання в багатонаціональному колективі має два ракурси: формуватися світогляду майбутніх спеціалістів і підготовка їх до виховної діяльності, де їм належить працювати. А ті колективи, безумовно, є багатонаціональними. Студенти повинні стати активними учасниками демократизації суспільного життя творення кращих традицій народів України.

У наш час студентська молодь не сприймає голослівні гасла, помпезні заклики, не підтверджені фактами науки і практики. У патріотичному, національному вихованні, розвитку культури міжнаціонального спілкування необхідно культивувати моральне ставлення до України, роз’яснювати молоді обов’язки перед суспільством.

Особливо важливий особистісно-діяльнісний підхід у міжнаціональному спілкуванні, суть якого полягає в необхідності включення студента в раціональну діяльність, організацію педагогічної взаємодії з ним педагога – вихователя.

Невмирущим внеском у теорію виховання є азбука моральних заповідей, розроблена В.Сухомлинським.

Видатний педагог ХХ століття доповідав молоді – жити в дружбі, взаємоповазі: “Опановуй головне в духовній культурі – культуру людських відносин ... Юнаки і дівчата, ви повинні знати історію свого народу, у ваші душі мають ввійти кращі народні традиції, стати для Вас святим законом ...” [3].

Аналіз діяльності вузів показує, що у виховній роботі з студентами явно недооцінюється моральний зріз. А в моральних нормах співвідносяться національне та міжнаціональне. Причому деякі моральні норми традиційно діють лише в рамках однієї або кількох національностей. У них зовні менш політичний міжнаціональний зміст. За своєю суттю моральні відносини загальні, єдині. Проте вони не відкидають національних особливостей. Разом з тим, за певних умов можуть бути міжнаціональними за характером і сприятливістю їх розвитку. Цей аспект процесу виховання доречно постійно враховувати з метою розвитку культури міжнаціонального спілкування в студентському середовищі.

Актуальність проблеми розвитку культури міжнаціонального спілкування студентів пояснюється багатонаціональним складом вузівських колективів України.

Культура міжнаціонального спілкування студентської молоді залежить від загального рівня культури в країні. Вона не виникає стихійно, на основі лише життєвого досвіду, а формується через гуманізацію освіти, становлення загальної культури особистості. Без знання психології, мови, культури народів, носіями яких є студент, культура міжнаціонального спілкування не може розвиватися.

Сучасна теорія демократичного виховання розглядає такі основоположні принципи культури міжнаціонального спілкування студентів:

1. Виховання на традиціях національних культур.
2. Принцип врахування національного складу студентських колективів
3. Єдність патріотичного, національного виховання і культури міжнаціонального спілкування.
4. Принцип урахування особливостей і специфіки кожної навчальної дисципліни для виховання і розвитку особистості.
5. Єдність національної свідомості та дій особистості в міжнаціональному спілкуванні.
6. Принцип опори на кращий досвід, досягнення ефективності та дієвості культури міжнаціонального спілкування.

Нами проведено вивчення громадської думки студентів стосовно стану культури міжнаціонального спілкування в їх осередках (Одеська держана академія харчових технологій, Український державний лісотехнічний університет (Львів), Мукачівський технологічний інститут).

Опитано 834 студентів. На запитання анкети “Культура міжнаціонального спілкування в студентському колективі” отримані такі відповіді:

1. Що дає Вам спілкування з представниками інших національностей ?

- а) збагачує духовно – 18,2 %;
- б) збагачує новими знаннями – 7,8 %;
- в) зміцнює дружбу між людьми – 32 %;
- г) збагачує прогресивними національними традиціями – 6,2 %;
- д) ліквідує національну замкненість – 10,9 %;
- ж) розвиває інтерес до спілкування з громадянами України і народами світу 14,8 %;
- з) сприяє виробленню культури міжнаціонального спілкування – 10,1 % .

2. Чи наявні у Вашому колективі антиподи суспільства ?

- а) вживання наркотиків: так – 0,2 %; ні – 99,2 %; іноді – 0,6 %;
- б) прояви шовінізму: так – 3,7 %; ні – 81,4 %; іноді – 14,9 %;
- в) прояви сіонізму: так – 0,4 %; ні – 97,5 %; іноді – 2,1 %;
- г) прояви антисемітизму: так – 0,8 %; ні – 83 %; іноді – 16,2 %;

1. Чи вважаєте за необхідне знати мову, культуру, традиції тієї країни, в якій проживаєте, якщо Ви представник іншої національності ?

- а) так – 81 % ;
- б) ні – 4 % ;
- в) бажано, але не обов'язково – 15 %.

Узагальнення результатів дослідження засвідчує наявність у студентських групах як позитивних, так і негативних явищ стосовно культури міжнаціонального спілкування, ставить перед вузівськими колективами завдання пошуку повних, більш якісних шляхів і засобів виховної роботи.

Навчально-виховний процес нині збагачується різноманітними формами діяльності студентів, які сприяють розвитку взаємодії між тими, культури міжнаціональних взаємовідносин.

- вивчення історії, культури націй і народностей, представлених студентськими групами;
- спільна розробка студентами різних національностей рефератів, наукових праць про культуру міжнаціональних взаємовідносин;
- організація конкурсів, диспутів, “круглих сплавів”, екскурсій про дружбу між людьми різних національностей.

Період навчання у вищій школі – це важливий етап становлення творчої особистості, засвоєння людиною соціально – історичного досвіду і вироблення таких якісних рис у спеціалістів, котрі характеризують їх прагнення до самовдосконалення, високого рівня активності, організованості.

Постійно діючою потребою виховної системи є актуалізація людинознавства, національної культури, рідної мови, національної самосвідомості, патріотичних почуттів, взаємоповаги між представниками різних національностей. У зв'язку з цим доречно згадати, який величезний духовний вплив і сьогодні справляє на нас звернення М.Драгоманова зміцнювати взаємопорозуміння між народами:

*Гей, не поступим урвать ні частини слов'янського рідного краю!
Но проклят із нас той, хто волю чужую.
І землю чужу не вважає [4].*

Наголосимо, що у справі становлення національно-патріотичної свідомості студентів провідна роль належить професорсько-викладацьким кадрам, які покликані постійно працювати над піднесенням своєї етнокультурної компетентності, враховувати в навчально-виховній роботі етнопсихологічні особливості та стереотипи поведінки студентів.

Корисною стає організація навчання, обмін досвідом роботи викладачів з проблем національного, патріотичного виховання, розвитку культури міжнаціонального спілкування студентської молоді. Рекомендуємо орієнтовну тематику науково-методичного семінару “Основні напрями патріотичного, національного виховання, культури міжнаціонального спілкування”:

1. Заняття: Патріотичне і національне виховання в системі становлення громадянина України:
  - 1) Культура народів України як засіб патріотичного і національного виховання.
  - 2) Правові основи патріотичного і національного виховання.
  - 3) Рідна мова – важливий фактор формування громадянина України.
2. Заняття: Етнізація виховного процесу:

- 1) Виховання етнічної свідомості і самосвідомості як складові ментальності особливості.
- 2) Гуманістичні традиції українського народу, їх роль у громадянському вихованні.
3. Заняття: Психолого-педагогічні основи культури міжнаціонального спілкування.
  - 1) Культура міжнаціонального спілкування — важлива складова культури особистості
  - 2) Ціннісні орієнтації у вихованні культури міжнаціонального спілкування.
  - 3) Особливості виховної роботи в багатонаціональному студентському колективі.

Сьогодення вимагає постановки наукових психолого-педагогічних і соціологічних досліджень багатфакторних процесів розвитку культури міжнаціонального спілкування студентів – майбутніх активних будівників демократичного суспільства. Для цього необхідно здійснювати культурологічний підхід, який передбачає єдність двох компонентів зовнішнього (суб'єкти спілкування, вербальний або інший процес спілкування та опосередковуючі його ланки) і внутрішнього (когнітивні та ціннісні детермінанти).

Необхідно, спиратися на принцип діалектичної єдності двох основ вищої освіти національної та світової (це дає змогу людині глибоко відчувати приналежність до рідного народу і водночас усвідомлювати себе суб'єктом світової цивілізації).

Принципова лінія полягає у створенні необхідних умов для відродження культури національних груп, їхнього духовного та інтелектуального потенціалу, збереженні та збагаченні унікальних традицій міжнаціонального взаєморозуміння, терпимості та співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція національного виховання //“Початкова школа”, №1-2, 1995. – С. 49-52.
2. Літературна Україна, 1991, 14 квітня.
3. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибр. твори: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 190 ; 177.
4. Цитата за: освіта, 1991, 26 квітня.

Марія ШЕРПЕЛЬОВА

ВМІННЯ СТАВИТИ ЗАПИТАННЯ ЯК УМОВА АКТИВНОЇ ДІАЛОГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Метою сучасної освіти є виховання особистості, яка творчо підходить до розв'язання проблем сьогодення. Це вимагає від сучасної школи організації навчального процесу як процесу мислення, де істина постає як суперечка про істину, як діалог.

Останнім часом значної уваги науковці приділяють використанню творчих можливостей діалогу у навчанні, і, зокрема, в навчальному процесі початкової школи. Аналіз теоретико-методологічних праць М.Бахтіна, В.Біблера, Л.Виготського, а також сучасних досліджень Г.Кучинського, Г.Балла, М.Бургіна та ін. свідчить про те, що молодші школярі мають великий потяг до спільного розв'язування проблеми, але до продуктивної взаємодії з педагогами не готові. Однією з причин тут виступає недостатній розвиток діалогічних якостей, які спрямовані на взаємодію з партнером. Інша причина - невміння використовувати змістовні прийоми, зокрема, аргументації як найбільш дійового засобу впливу на партнера при переконанні, доведенні своїх думок.

Напрямами розвитку цих якостей є:

- Стимулювання уяви, інтуїції.
- Спеціальне формування логічних знань і вмінь у процесі проблемно-пошукового діалогу.
- Вправляння у постановці логічних запитань.

Тому у нашому дослідженні ми керувалися необхідністю проаналізувати сучасний стан готовності вчителів та учнів до участі у діалоговій взаємодії у навчальному процесі початкової школи з метою надання методичних вказівок, що стосуються підготовки учнів до активної участі у навчальному діалозі.

За результатами проведеного анкетування 75% вчителів початкових класів планують проведення уроків-діалогів у навчальній роботі постійно, 25% – епізодично. Але спостереження, проведені нами на уроках у початковій школі, та бесіди з учителями